

Bali & Lombok – veelgestelde vragen	7
Favorieten	12
In vogelvlucht	14

Reisinformatie, adressen, websites

Reisinformatie	18
Weer en reisseizoen	19
Reizen naar Bali	21
Overnachten	25
Eten en drinken	28
Actieve vakanties, sport en wellness	30
Feesten en evenementen	34
Praktische informatie van A tot Z	37

Kennismaking – feiten en cijfers, achtergronden

Bali en Indonesië in het kort	48
Geschiedenis	50
Geboren uit water en vuur	55
Bali – groene weelde	58
Een zaakje dat stinkt – milieuproblemen op Bali	61
Een land in ontwikkeling	63
Leven op Bali – familie en dorpsgemeenschap	66
Over het kastensysteem en subtiele taalvarianten	70
Overbevolking en gezinsplanning	72
Leven in harmonie met de kosmos	73
De dood als hoogtepunt van het leven – de crematie	77
Ontmoetingsplaatsen voor goden en mensen – de tempels van Bali	80
Odalan – de ‘verjaardag’ van de tempel	85
Vloek en zegen – toerisme op Bali	88
Dansen voor goden en toeristen	91
Wajang koelit – het spel van de dansende schaduwen	95
Culinaire hoogstandjes voor goden en mensen	98

Onderweg op Bali & Lombok

Zuid-Bali	104
Stadsgewoel en brede stranden	106
Denpasar	106
Kuta Beach	115
Canggu Beach en Sesch Beach	125
Jimbaran Beach	126
Sanur	126
Nusa Dua	133
Pulau Serangan	137
Bukit Badung	138

Zuidwest- en West-Bali	142
Naar rijstvelden, tempels en het stille westen van Bali	144
Naar Sangeh	144
Rond Tabanan	147
Pura Luhur Batukaru	151
Jatiluwih	154
Pura Tanah Lot	154
Taman Nasional Bali Barat	155
De zuidwestkust tot Gilimanuk	155
De westelijke noordkust	157

Midden-Bali	160
Het centrum van Balinese kunst en kunstnijverheid	162
Batubulan	163
Celuk en Sukawati	163
Batuan en Mas	163
Ubud	167
Wandelen bij Ubud	193
Van Ubud naar Bangli	195
Gianyar en omgeving	196
Bangli	197

Oost-Bali	202
Rond de heiligste berg van Bali	204
Klungkung (Semarapura)	204
Naar Amlapura	209
Beklimming van de Gunung Agung	209
Van Klungkung naar Candi Dasa	216
Candi Dasa	219
Amlapura	225

Kaarten en plattegronden

Stadsplattegronden

Denpasar	108
Kuta Beach	117
Sanur	128
Nusa Dua	134
Ubud en omgeving	170
Candi Dasa	224
Lovina Beach	256
Senggigi	276

Routekaarten en detailkaarten

Denpasar: Bali Museum	111
Kunstnijverheidsroute: Denpasar – Ubud	166
Ubud: Walter Spies	176
Gunung Kawi: Koningsgraven	192
Ubud: wandeling	193
Desa Tradisional Penglipuran	201
Pura Besakih	212
Gunung Agung, beklimming	213
Gunung Batur, beklimming	242
Pura Dalem Jagaraga en Pura Maduwe Karang	267
Gili-eilanden: duiklocaties	282
Gunung Rinjani: beklimming	286

► Dit symbool verwijst naar de uitneembare kaart

Het strand bij Sanur strekt zich uit over vele kilometers

Bali & Lombok – veelgestelde vragen

Naar Bali voor zon en strand?

In de vakantieplaatsen in het zuiden van Bali kunt u heerlijk vakantie vieren, maar op de stranden, in de hotels en bij het shoppen zult u de unieke cultuur van Bali niet ontdekken. Ook wie in de eerste plaats voor een strandvakantie naar Bali komt, zou minimaal enkele dagen een auto moeten huren om het binnenland van het eiland te verkennen.

Wat zijn de belangrijkste bestemmingen?

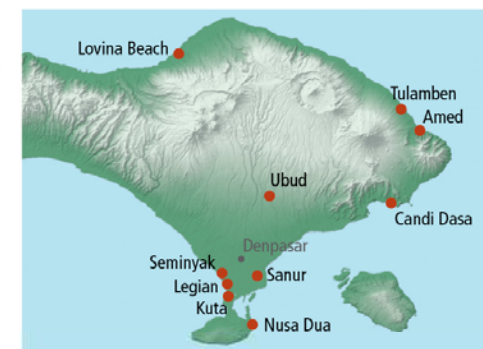
Aan de zuidkust zijn Kuta, Legian en Seminyak populaire bestemmingen vanwege het strand, de surfcultuur, het winkelen en het uitgaansleven. In Sanur is het allemaal net wat stijlvoller en rustiger, terwijl Nusa Dua zich als luxe hoteloase presenteert. Ook Lovina Beach in het noorden staat garant voor enkele rustige stranddagen. Candi Dasa is een ideale uitvalsbasis voor verkenningsstochten door het oosten van Bali.

Duikers en snorkelaars gaan naar Amed en Tulamben aan de oostkust. Voor liefhebbers van kunst en cultuur is Ubud een must (zie blz. 27).

Hoeveel tijd moet ik inplannen?

Met een strakke planning en een goede organisatie is het mogelijk om in een week alle hoogtepunten van Bali te

De belangrijkste bestemmingen

IN EEN OOGOPSLAG

Zuid-Bali

Hoogtepunt

Kuta Beach: hoewel het massatoerisme Kuta Beach al lang geleden heeft veroverd, behoort de gebogen, halve-maanvormige kuststrook bij Kuta, Legian en Seminyak nog altijd tot de mooiste stranden van de Indonesische archipel. Spectaculair wordt het strand bij de beroemde zonsondergangen, als allerlei tinten rood in elkaar overvloeien en de hemel betoveren. Zie blz. 115.

Op ontdekkingsreis

Bali Museum – kennismaking met de cultuurgeschiedenis van Bali: een bezoek aan het breed opgezette kunst- en volkenkundig museum in Denpasar is een must voor elke Baliliefhebber, want het illustreert de Balinese cultuur van de vroegste geschiedenis tot nu. Zie blz. 110.

Bezienswaardigheden

Werdhi Budaya Art Centre: permanente en tijdelijke tentoonstellingen van Balinese schilder- en houtsnijkunst geven een goed beeld van het artistieke niveau op het eiland. Zie blz. 113.

Pura Luhur Ulu Watu: de in de 10e eeuw gestichte rotstempel Pura Luhur Ulu Watu is vanwege zijn ligging en schoonheid een van de beroemdste heiligdommen in het zuiden van Bali. Zie blz. 138 en blz. 141.

Actief

Balinees koken: Anika geeft in Kuta kookcursussen in het Engels. Zie blz. 123.

Surfen: beginners leren het tussen Kuta en Legian, ervaren surfers gaan naar Kuta Reef of Canggu Beach bij Kuta, durfals gaan te water bij Suluban, Nyang Nyang, Padang Padang en Dreamland Beach op Bukit Badung. Zie blz. 123, blz. 125 en blz. 139.

Sfeervol genieten

Restaurant Pregina: in dit restaurant in Sanur genieten de gasten van authentieke en verfijnde Balinese gerechten tegen een bescheiden prijs. Zie blz. 131.

Spa Sekar Jagat: de Spa Sekar Jagat aan de rand van Nusa Dua biedt Balinese therapeutische massages, traditionele lulurpeelings en nog veel meer. Zie blz. 136.

Uitgaan

Velvet Rooftop Bar: het terras van deze hippe bar is de ideale plek om met een sundowner in de hand van de beroemde zonsondergang van Kuta te genieten. Zie blz. 124.

Ku De Ta: deze hotspot in Seminyak, met een minimalistisch design dat stijlbewuste partygangers zullen kunnen waarderen, is een van de coolste plekken in het nachtleven van Bali. Zie blz. 125.

Op ontdekkingsreis

De Koningsgraven van Gunung Kawi – prehistorische rotstempel

Er zijn nog altijd veel onbeantwoorde vragen rond de in de rotsen uitgehouwen Koningsgraven, die tot de oudste en belangrijkste monumenten van Bali behoren. Veel past namelijk niet in het traditionele beeld van de hindoeïstische cultusviering. Een groot aantal Balinezen is er vast van overtuigd dat de mythologische reus Kebo Iwo de ‘graven’ heeft gemaakt.

Kaart: ► J 4

Start: Ubud; tussen Ubud en Tampaksiring rijden regelmatig bemo's.

Openingstijden: dag, 8-18 uur.

Duur: 2-3 uur.

Toegang: Rp. 15.000, kind Rp. 7500, bij een bezoek zijn sarong en tempelsjaal verplicht.

Eten en drinken: op circa 300 m van de Koningsgraven is een parkeerplaats waar in eenvoudige eetstalletjes gekoelde drankjes en kleine Indonesische gerechten te koop zijn.

Tip: de in de rotsen uitgehakte monumenten zijn op hun mooist in het zachte ochtendlicht; probeer de drukke perioden tussen 10-12 en 14-16 uur te vermijden.

In de buurt van Tampaksiring, bekend om zijn prachtige ivoor- en beensnijwerk, bevinden zich de indrukwekkendste monumenten uit de vroegste geschiedenis van Bali, die tegelijk getuigen van het proces van de opkomst van de Javaanse cultuur op Bali: de van de 11e eeuw daterende zogenoemde Koningsgraven van Gunung Kawi ('Berg van de Poëzie'). De negen sculpturen zijn uitgehouwen in de rots wanden van het nauwe dal van de heilige rivier de Pakerisan. Deze rotsen bestaan uit tufsteen, een vulkanisch materiaal dat relatief zacht en gemakkelijk te bewerken is. Omdat op Bali de as van overledenen van oudsher wordt toevertrouwd aan het water van een rivier of de zee, gaat het bij de heiligdommen van Gunung Kawi, die geen binnenruimten hebben en eigenlijk niet meer zijn dat in de rotsen uitgehouwen reliëfs, niet om dodentempels, maar om gedenktekens voor Balinese vorsten. Dit wordt bevestigd door het feit dat in geen van de bouwwerken menselijke asresten zijn gevonden.

De 'Graven van de Koninginnen'

U komt bij de monumenten door vanaf de parkeerplaats in de buurt van de doorgaande weg via een met talrijke souvenirkramen omzoomd pad naar de rand van de Pakerisankloof te wandelen. Hiervandaan gaat een getrapt pad omlaag in de diep ingesneden, schilderachtige kloof, waar rijstterrassen trapsgewijs de steile hellingen vullen. Als u voorbij de rotspoort naar links gaat, komt u bij een serie van vier uitgehakte monumenten, de zogenoemde Koningsgraven. De sterk verweerde inscripties in de sokkels van de beelden maken niet duidelijk wat het doel was van het sobere rotsheiligdom, maar ze dienden vermoedelijk als monument voor de vier concubines van koning Anak Wungsu. Hij was een zoon van

koning Udayana (zie hieronder), die als jongere broer van de belangrijke Javaanse koning Airlangga van 1049 tot 1071 over Bali regeerde.

De belangrijkste graven

Via een brug komt u vervolgens bij de hoofdgroep met Koningsgraven, bestaande uit vijf prehistorische rotsheiligdommen. In 7 m hoge nissen met spitsbogen staan machtige sarcofagen, die aan de bovenkant de spitse vorm van een piramide hebben. Net als de Koninginnegraven lijken ze op de dodenheiligdommen (*candi*) van de Singhasari- en Majapahitdynastieën. Daarmee getuigen ze ondubbelzinnig van de groeiende invloed van de Oost-Javaanse bouwstijl, of zelfs van nog oudere voorbeelden uit India. Ook hier zijn geen menselijke resten gevonden: noch in de uitgehakte beelden, die met de achterkant tegen de natuurlijke rotswand aanleunen, noch in de rots-*candi* aan de tegenoverliggende zijde. Dit ondersteunt de theorie dat het geen mausolea zijn, maar gedenkplaatsen voor vergoddelijkte koningen.

Inscripties verwijzen naar koning Udayana, die in de 10e eeuw over Bali regeerde, en zijn familie. Volgens een theorie is de linker rotstempel gebouwd ter ere van koning Udayana en die rechts daarvan voor zijn echtgenote, de uit een Oost-Javaans koninklijk geslacht stammende koningin Mahendradatta. Het middelste monument zou dan zijn voor de favoriete concubine van Udayana, het tweede van rechts voor zijn zoon Marakata en het laatste monument, uiterst rechts, voor een andere zoon en latere troonopvolger Anak Wungsu.

Monnikskluizen

Rechts van de hoofdgroep bevindt zich een doolhofachtig, zeer oud heiligdom, dat alleen blootsvoets betreden